# EUDOXIU HURMUZAKI VERSUS ALEXANDRU PETRINO. CENTRALISM CONTRA FEDERALISM (1861–1871)

MIHAI-ŞTEFAN CEAUŞU

În cele ce urmează ne propunem să analizăm succint câteva aspecte privitoare la evoluția curentelor și a vieții politice din Bucovina, în primul deceniu de activitate a Dietei provinciale, din perspectiva a două personalități politice marcante ale timpului: Eudoxiu Hurmuzaki și Alexandru Petrino, care, nu numai că s-au situat în fruntea celor două curente politice, ci, prin prestația lor, au dominat scena politică a epocii. Din această perspectivă, considerăm că, pentru început, se impune conturarea câtorva repere biografice sumare privitoare la cele două personaje ale noastre.

Baronul Eudoxius Hurmuzaki, cunoscut ca publicist și, mai ales, drept istoricul ce ne-a lăsat celebra sa colecție de *Documente privitoare la istoria românilor*, s-a născut la 29 septembrie 1813 la conacul de pe moșia Cernauca, de lângă Cernăuți, ca al doilea fiu al boierului Doxachi von Hurmuzaki și al soției sale Elena, născută Murguleț. După absolvirea Gimnaziului din Cernăuți, Eudoxiu Hrumuzaki se înscrie ca student la Facultatea de Drept a Universității din Viena, în anul 1830, împreună cu fratele său Constantin. În anii studenției vieneze, pe lângă dobândirea unor solide cunoștințe de specialitate, a legat prietenii cu studenții români aflați la studiu sau în trecere prin capitala Imperiului Habsburgic și a cunoscut numeroase personalități politice sau culturale austriece. Deși s-a pregătit pentru a deveni judecător, din 1848 a intrat în viața politică a provinciei, fiind, alături de frații săi, unul dintre cei mai de seamă animatori ai mișcării naționale ce dorea separarea de Galiția și obținerea autonomiei provinciale pentru Bucovina. În februarie 1849, a făcut parte din deputația bucovineană care a prestat în numele provinciei jurământul de credință către noul împărat Franz Iosef la Olmütz. Cu acest prilej a prezentat, atât împăratului cât și Parlamentului de la Kremsier, un amplu memoriu, prin care a susținut necesitatea acordării autonomiei provinciale pentru Bucovina și drepturile naționale ale românilor. Urmarea a constituit-o separarea Bucovinei de Galiția și constituirea sa într-o provincie autonomă, cu titlul de Ducat, prin Constituția din 4 martie 1849. În anii 1860–1861, când provincia a fost din nou inclusă în Galiția, Eudoxiu Hurmuzaki se pune din nou în fruntea celor

*Analele Bucovinei*, **XVII**, *1* (34), p. 21–33, București, 2010

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

ce militau pentru apărarea autonomiei Ducatului Bucovinei, înaintând memorii şi proteste autorităţilor centrale vieneze. Acestea, ca şi intervenţiile sale pe lângă unii demnitari de stat austrieci, în frunte cu şeful noului cabinet din Viena, liberalul Anton Schmerling, de care îl lega o mai veche prietenie, au dus, în cele din urmă, la reconfirmarea pentru Bucovina, prin Constituţia din 26 februarie 1861, a statutului de provincie de coroană a Imperiului Austriei, cu un Guvernământ şi o Dietă provincială proprie în oraşul-capitală Cernăuţi. Pentru meritele sale, a fost declarat cetăţean de onoare al oraşului Cernăuţi, în 1861, fiind ales, în repetate rânduri, deputat în Dieta Bucovinei, iar în 1872 a fost înaintat la rangul de baron austriac[1].

Provenind dintr-o veche familie de negustori aromâni stabiliţi în Moldova la sfârşitul secolului al XVIII-lea, baronul Alexandru Petrino s-a născut la 18 mai 1818 în Văşcăuţi pe Ceremuş, ca fiu al marelui negustor şi proprietar funciar Apostolo Ioan Petrino. Acesta a fost înnobilat, în 1836, cu titlul de baron al statelor austriece, pentru activitatea meritorie desfăşurată în domeniul agriculturii, meseriilor şi comerţului. Alexandru Petrino, după absolvirea Gimnaziului din capitala provinciei, a studiat o perioadă la Institutul Filozofic din Cernăuţi. În anul 1838, în urma decesului prematur al tatălui, a fost nevoit să-şi întrerupă studiile, dedicându-se administrării moşiilor familiei, pe care le-a sporit, în 1855, prin cumpărarea moşiei Budineţ (districtul Storojineţ) de la Vasile Morţun. Făcând parte din rândul celor mai bogaţi moşieri din Bucovina, Alexandru Petrino a fost membru fondator al Asociaţiei pentru Cultura Ţării, al Societăţii pe Acţiuni „Căile Ferate Locale din Bucovina", al Institutului de Credit Funciar, sprijinind înfiinţarea Bibliotecii Ţării în Cernăuţi şi a Societăţii pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina. În plan politic, a fost un adept declarat al curentului federalist şi a propunerilor de reformare a imperiului în acest sens, făcute de noul guvern condus de Agenor Gołuchowski, după prăbuşirea regimului neobsolutist, în 1859, ce au fost cuprinse în Constituţia imperială din octombrie 1860. Ca urmare, în aprilie 1860, Alexandru Petrino a fost numit membru în Consiliul Imperial lărgit din Viena, unde a avut mai multe intervenţii pe tema necesităţii îmbunătăţirii situaţiei Bisericii Ortodoxe, a şcolii şi a administraţiei bucovinene, votând pentru propunerea majorităţii federaliste de reformare a imperiului pe baze federale. După instituirea camerei legislative a Bucovinei, a fost ales deputat în repetate rânduri[2].

Revenind la situaţia din Bucovina, se poate constata că, prin Constituţia imperială din februarie 1861, ca şi prin noua lege electorală, se reconfirma pentru aceasta statutul de provincie autonomă a coroanei austriece, cu un guvernământ şi o dietă proprie. Ultima urma să fie alcătuită nu după principiul participării partidelor politice, ci după cel neocorporativ al reprezentării intereselor marii proprietăţi funciare, a oraşelor, a Camerei de Comerţ şi Industrie, precum şi a

[1] Mihai-Ştefan Ceauşu, *Parlamentarism, partide şi elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918)*, Iaşi, Editura Junimea, 2004, p. 427–428; 493.

[2] *Ibidem*, p

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

comunelor rurale, prin intermediul unor circumscripții electorale speciale[3]. După o scurtă campanie electorală, în luna martie, în timpul căreia s-a făcut remarcată activitatea unor reprezentanți ai elitei românești, proveniți din rândul marilor proprietari funciari, au urmat, la începutul lunii aprilie, alegerile pentru camera legislativă provincială.

După desfășurarea alegerilor, la 6 aprilie 1861, a fost inaugurată viața parlamentară în Bucovina, prin convocarea în sesiune a primei Diete provinciale, în sala de ședințe a Primăriei din Cernăuți, sub președinția primului căpitan al Țării, numit în ultimă instanță de împărat în persoana episcopului ortodox Eugenie Hacman, precum și în prezența guvernatorului provinciei, Wenzel Ritter von Martina, în calitate de reprezentant al împăratului-duce în camera legislativă provincială[4]. Dieta Bucovinei a asigurat cadrul de manifestare pentru toate forțele politice din provincie, fiind locul în care românii, ca și celelalte naționalități, și-au putut dezvolta un lung și fructuos exercițiu al vieții politico-parlamentare, timp de mai bine de o jumătate de secol.

În Bucovina, la fel ca în toată Monarhia de Habsburg, nu au existat partide politice constituite mai înainte ci, nașterea partidelor s-a aflat în strânsă legătură cu începuturile activității parlamentare, odată cu deschiderea lucrărilor Dietelor provinciale la începutul lunii aprilie 1861 și a Consiliului Imperial, la sfârșitul aceleiași luni. Oscilarea coroanei între prevederile de orientare federalistă a Diplomei din octombrie 1860 și cele pronunțat liberal-centraliste ale Patentei imperiale din februarie 1861, a pus în centrul dezbaterilor din Parlamentul din Viena, chiar de la început, problema formei de constituire a statului. Cei legați de Constituția din februarie și de guvernul ce a dat-o, s-au reunit într-o grupare politică polimorfă, denumită generic „Partidul Constituției", de orientare liberală, ce își avea locul în stânga camerei, care avea în cuprinderea sa mai multe cluburi parlamentare, dintre care cel mai important era cel al „unioniștilor". În dreapta camerei s-a aflat Partidul Federalist, a cărui principală țintă politică era combaterea Constituției din februarie 1861 și înfăptuirea prevederilor Diplomei din octombrie 1860[5]. Caracteristicile „partidelor" din Parlamentul din Viena, ca și a celor din camerele legislative provinciale, fac ca acestea să se încadreze în tipul de partide ale notabilităților. Acest tip de partid a fost specific primelor decenii de activitate parlamentară. Disputa aceasta, de drept constituțional, între federalism și centralism, a avut un rol hotărâtor în constituirea grupărilor politice din Camera Deputaților. Ceea ce se petrecea în capitala imperiului a influențat direct și situația dietelor provinciale.

[3] Wilhelm Brauneder, *Das Regierungssystem bis 1918*, în Herbert Schambeck, *Österreichs Parlamentarismus: Werden und System*, Berlin, Dunker & Humblot, 1986, p. 176.

[4] *Stenographische Protokolle des Bukowiner Landtages*, 1861, Czernowitz, p. 1 și urm.

[5] Erich Zöllner, *Istoria Austriei. De la începuturi până în prezent*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 19

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

Astfel, în Bucovina, chiar în prima Dietă s-au constituit treptat două direcţii politice principale, ce corespundeau, în linii mari, partidelor care dominau viaţa politică a monarhiei în acea perioadă. Sistemul „bipartid" a fost trăsătura ce a caracterizat viaţa politică, în primele decenii de după instituirea reprezentanţelor parlamentare[6]. Însă, se poate afirma că, până aproape de ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, nu putem vorbi de existenţa unor partide în Bucovina, organizate după principiile politologiei moderne, ci mai degrabă de existenţa unor fracţiuni sau a unor grupări politice, ce reprezentau, în mare, partidele tradiţionale din capitala monarhiei şi a căror activitate se restrângea la perioada campaniilor electorale şi a activităţii camerei legislative. Această situaţie nu este singulară la nivel provincial bucovinean, ci se încadrează, în bună parte, în dinamica evoluţiei politice şi a sistemului de partide din Monarhia de Habsburg[7].

În general, cele două grupări politice s-au conturat în Bucovina, la scurt timp după începerea lucrărilor Dietei provinciale, prin aderarea multor deputaţi la un curent sau altul. Prima direcţie a fost reprezentată de „Partidul" Constituţiei, care după apetenţa membrilor săi spre centrul eşichierului politic, dar şi pentru ideea de centralizare etatistă, în epocă a fost denumit şi Centralist, cum îl găsim citat cel mai adesea. În fruntea acestuia s-a aflat, o bună bucată de timp, deputatul român Eudoxiu von Hurmuzaki. La fel ca şi în capitala imperiului[8], în provincie, orientarea liberală a fost o caracteristică de bază a constituţionalilor. Scopul principal al acestora era de a sprijini regimul central şi ideea unui stat centralizat, precum şi de a promova o politică de sorginte liberală. De altfel, ideea consolidării statale a fost specifică, în perioadă, nu numai liberalismului din Monarhia de Habsburg, ci şi celui din alte state din zona sud-est europeană, precum a fost cazul României, spre exemplu[9].

În prima perioadă legislativă bucovineană, Eudoxiu Hurmuzaki a combătut, în repetate rânduri, curentele socotite a fi „antinaţionale" şi „antigermane", care amândouă, după el, puteau fi recunoscute sub deviza federalismului. Experienţa trecutului, când sub guvernarea federalistă a fost desfiinţată autonomia provincială, i-au sădit credinţa nestrămutată în necesitatea susţinerii necondiţionate a Constituţiei din februarie 1861, care a redat Bucovinei statutul de provincie de coroană. În viziunea sa, federalismul nu ar fi dus, în ultimă instanţă, decât la reanexarea la Galiţia

[6] Klaus Berchtold, *Die politischen Parteien und ihre parlamentarischen Klubs bis 1918*, în Herbert Schambeck (ed.), *Östereeichs Parlamentarismus. Werden und System*, Berlin, Duncker & Humblot, 1986, p. 140–141.

[7] Wilhelm Brauneder, *Parlamentarismus und Parteiensystem in der Österreichisch-Cisleithanischen Reichshälfte. 1867–1918*, în Gabor Erdödy (Hrsg.), *Das Parteienwesen Österrech-Ungarns*, Budapest, 1987, p. 27.

[8] Albert Fuchs, *Geistige Strömmungen in Österreich. 1867–1918. Mit einem Essay von Friedrich Heer*, Wien, 1996, p. 7.

[9] Vezi în acest sens Apostol Stan, Mircea Iosa, *Liberalismul politic în România*, Bucureşti, Editura Enciclope

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

şi, prin aceasta, la deznaţionalizarea provinciei[10]. Constituţionalii bucovineni se pronunţau pentru autonomia provincială, însă prin armonizarea intereselor provinciale cu cele ale puterii centrale, militând pentru o monarhie relativ centralizată, în care să existe o egală îndreptăţire a indivizilor, provinciilor şi naţiunilor. Centraliştii bucovineni se pronunţau, în acelaşi timp, pentru o colaborare strânsă cu germanii din provincie şi din imperiu, precum şi pentru o egală îndreptăţire politică, religioasă şi şcolară a tuturor naţionalităţilor din Bucovina şi din monarhie. Ca urmare, acestui partid i s-au asociat mulţi dintre deputaţii oraşelor şi ai Camerei de Comerţ, în cea mai mare parte germani şi evrei, ce exercitau profesiuni liberale sau comercial-financiare, precum şi reprezentantul marii proprietăţi ecleziastice, arhimandritul Teofil Bendela. În rândurile constituţionalilor s-a înregimentat şi o mare parte a funcţionarilor provinciali, care făceau jocul politic al Guvernului central. De altfel, birocraţia a constituit un element important, în alcătuirea structurii sociologice a acestui partid, la scara întregii părţi austriece a monarhiei[11].

Următoarea direcţie politică principală din Dieta Bucovinei era reprezentată de „Partidul" Federalist sau Autonomist, de orientare conservatoare, ce avea o puternică tentă naţională românească. Acesta îl avea în frunte pe marele moşier român Alexandru baron von Petrino, care a fost unul dintre cei mai importanţi promotori ai acestei idei politice, ce s-a remarcat, atât în plan provincial, cât şi în metropolă[12]. În general, federalismul are în vedere, atât un concept de ordine politică (statală), cât şi un mod filozofic universal de a privi lumea, al căror laitmotiv este „unitatea în diversitate". Federalismul îndeplinea două funcţii menite să ducă, pe de-o parte, la divizarea puterii de stat, prin împărţirea pe verticală a autorităţii, iar pe de altă parte, la integrarea societăţilor eterogene, ce se străduiau să-şi păstreze autonomia politică provincială sau statală şi specificul socio-cultural. De mare importanţă pentru structura sistemelor federale era şi este relaţia dintre teritorialitate şi identitate naţională, incluzând structurile etno-culturale, lingvistice şi confesionale, care pot merge până la mari diferenţieri, în cadrul societăţilor multinaţionale[13]. Federalismul se dorea a fi un opozant „natural" al direcţiilor centraliste şi colectiviste. Atitudinea sa potrivnică etatismului şi egalitarismului Revoluţiei Franceze, dar şi liberalismului şi socialismului, pune federalismul secolului al XIX-lea, din spaţiul german şi nu numai de acolo, de partea conservatorismului şi a legitimismului[14].

[10] Constant Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, vol. 14, Wien, 1865, p. 288.

[11] Georg Franz, *Liberalismus. Die deutschliberale Bewegung in der Habsburgischen Monarchie*, Verlag Georg D. W. Callwey, München, 1956, p. 142 şi urm.

[12] Constant Wurzbach, *op. cit.*, vol. 22, Wien, 1870, p. 120–123.

[13] Dieter Nohlen (ed.), *Wörterbuch Staat und Politik*, p. 155 şi urm. (*Föderalismus*).

[14] Caspar v. Schrenck-Notzing (ed.), *Lexikon des Konservatismus*, Graz-Stuttgart, Leopold Stocker Verlag, 1

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

În gruparea federalistă din Bucovina au intrat cea mai mare parte a deputaţilor moşieri, fie că erau români, precum: Gheorghe von Hurmuzaki, fratele lui Eudoxiu, Ioan baron von Mustaţa, sau Gheorghe von Flondor, fie străini, ca armeanul Cristof cavaler von Iakubovici, din curia marii proprietăţi, iar din cea a comunelor rurale, moşierul Anton von Kovats. Pentru rândurile federaliştilor au optat şi unii deputaţi, proveniţi din rândul funcţionarilor, precum consilierul aulic Iacob cavaler von Miculi, precum şi o parte a celor proveniţi din cadrul ţărănimii, în frunte cu deputatul comunelor rurale, ţăranul Grigorie Iliuţ. Programul politic al federaliştilor bucovineni sau „Partidul lui Petrino", cum apare în documentele timpului, propunea conservarea caracterului etnic, politic şi istoric, specific Bucovinei, în cadrul unui stat federal, şi a unei largi autonomii provinciale, care să permită împlinirea programului naţional românesc[15]. Petrino şi adepţii săi s-au declarat adversari, atât în Dietă, cât şi în Parlamentul central, al oricărui partid care se străduia pentru constituirea unei Austrii Mari, centralizate, considerând că numai un stat federativ putea rezolva de drept situaţia complicată a imperiului[16]. Această grupare politică avea şi o puternică componentă naţională, ceea ce a făcut ca autorităţile timpului să vorbească chiar de un „partid românesc".

Federaliştii s-au arătat interesaţi de problema limbii, a bisericii ortodoxe şi a şcolii, precum şi de structura aparatului politico-administrativ. În această ultimă direcţie ei militau pentru limitarea afluxului de funcţionari străini şi pentru promovarea în funcţiile publice a provincialilor. Cu prilejul reorganizării administraţiei Bucovinei, guvernatorul Martina raporta, în aprilie 1861, că aducerea unor funcţionari din vestul monarhiei trebuie făcută cu atenţie, deoarece „aici în provincie din partea Partidului lui Petrino se fac agitaţii împotriva funcţionarilor străini"[17]. Totodată, Petrino şi partida sa se vor pronunţa pentru modernizarea infrastructurii provinciale prin extinderea căii ferate de la Lemberg la Cernăuţi, iar apoi spre Suceava şi Iaşi. Spre deosebire de centralişti care erau apropiaţi de regim, dar şi de „stânga germană" sau Partidul Constituţiei, federaliştii bucovineni se aflau în opoziţie cu regimul şi se pronunţau pentru o apropiere de cehi şi de poloni, ca principali reprezentanţi ai „dreptei federaliste"[18].

Vremelnica dominare a federaliştilor în prima sesiune a camerei legislative provinciale şi, mai ales, anumite declaraţii şi atitudini politice inadecvate ale baronului Petrino, au determinat reacţia lui Hurmuzaki, în calitatea sa de lider al opoziţiei. Liberalul moderat român îşi exprima convingerea, în a doua şedinţă a reprezentanţei bucovinene, din 16 aprilie 1861, în posibilitatea schimbării raportului de forţe în Dietă, menită să asigure o viitoare majoritate parlamentară

[15] Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera şi amintiri din viaţa autorului*, Cernăuţi, Editura Eckhardt, 1899, p. 220.

[16] Constant Wurzbach, *op. cit.*, p. 122.

[17] Allgemeine Verwaltungs Archiv, Wien, Ministerium des Innern, Präsidiale, 4. K. 142, nr. 2537/1861.

[18] Erich Zö

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

constituționalilor: „Astăzi formăm numai o minoritate în Dietă, dar suntem majoritatea în țară și cu vremea vom cuceri și Dieta [...] Cu fruntea ridicată și fără frică privim noi la uneltirile acelora pentru care națiunea e o frază și țara o unealtă pentru a vâna după scopuri egoiste și particulare"[19]. Afirmația sa nu a fost lipsită de temei, pentru că, pe fondul unei instabilități politice accentuate, soldate cu numeroase demisii, inclusiv episcopul Hacman renunțând, în 1862, la funcția de șef al camerei legislative bucovinene, s-a ajuns la asigurarea unei majorități relative pentru constituționali, care s-au bucurat permanent de sprijinul regimului central și local. Ca urmare, în 1862, Eudoxiu Hurmuzaki a fost numit de împărat, locțiitor al căpitanului Țării, desemnat să conducă lucrările Dietei, iar în 1864, drept căpitan al Țării și șef al Comitetului Țării. În numirea sa în această înaltă funcție, Hurmuzaki vedea nu numai o recunoaștere a meritelor sale personale, ci, în primul rând, a drepturilor provinciei și a națiunii române: „Umilita și adânca mea recunoștință pentru acest act prea grațios este pe cât personală, pe atât politică și națională, înfățoșându-se a mea denumire ca o faptă privitoare nu numai la o persoană singuratică, ci la țara întreagă și la nația ei de căpetenie"[20].

Discursul ținut de Eudoxiu Hurmuzaki, în calitate de locțiitor al căpitanului Țării, la deschiderea lucrărilor celei de-a doua sesiunii parlamentare provinciale, pe 12 ianuarie 1863, este semnificativ pentru ilustrarea programului politic al partidei constituționalilor bucovineni, dar și pentru perspectiva de ansamblu asupra vieții politice și parlamentare locale și centrale. În acesta el a efectuat o amplă analiză politică asupra unei teme de maxim interes pentru contemporanii săi, într-un moment de început al vieții constituționale în monarhie, precum problematica raporturilor dintre stat, privit în ansamblul său, și provincie sau dintre centru și periferie, din perspectiva teoriei și practicii constituționalismului. Politicianul moderat bucovinean, respingând atât extrema centralizării excesive, cât și pe cea a federalismului, considera că singura soluție a disputelor constituționale, privitoare la forma de alcătuire a statului, dominante în epocă, era alegerea unei căi de mijloc, care: „privește de la centru spre periferie, tot atât de des, ca și de la periferie spre centru, deoarece amândouă părțile componente ale corpului statului, ce trebuie deja, după intențiile lor, să se condiționeze și să se întregească reciproc, sunt coordonate mutual și de nedespărțit, după natura lor proprie, căci un centru fără periferie poate fi conceput tot atât de puțin, ca o periferie fără centru"[21]. Convins că emanciparea individualității Bucovinei, ca provincie în cadrul monarhiei, și dobândirea unei camere legislative provinciale, s-au putut realiza doar mulțumită Constituției din februarie 1861, ce s-a dovedit salvatoare nu numai pentru imperiu,

[19] T. V. Stefanelli, *Eudoxiu Hurmuzaki*, în „Junimea literară", anul IX, nr. 11–12/1912, Cernăuți, p. 202; Ilie Luceac (ed.), *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2007, p. 81–82.

[20] *Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtages*, I. Wahlperiode, II. Session, 1863, erste Sitzung, den 12.1.1863.

[21] *Ibidem*.

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

ci şi pentru această provincie, scoţând-o din masa slavă galiţiană şi oferindu-i posibilitatea de a-şi păstra caracterul său istoric, mai cu seamă românesc, Hurmuzaki se pronunţa pentru apărarea şi aplicarea în continuare a prevederilor acesteia. Numai aşa considera el că interesele naţionale, religioase, administrative, economice şi spirituale puteau fi apărate şi promovate.

Totodată, omul politic democrat bucovinean recunoştea faptul că actul fundamental din 1861 nu a adus o libertate absolută, ce ţine mai mult de idealul utopic al Republicii lui Platon, şi nu a putut mulţumi toate strădaniile naţionale şi politice, dar acest lucru putea fi perfecţionat în timp. Pentru acesta, „nu măsura mărimii libertăţii brusc dobândite, ci felul şi gradul întrebuinţării sale şi valorificarea intensităţii întrebuinţării sale pe condiţii reale, pe scurt deprinderea conştiincioasă şi adâncă a unui popor în spiritul său, în principiile şi scopurile sale, caracterizează progresul în spiritul libertăţii al unui stat sau provincii"[22]. Numai printr-o cultură intensivă, promovată la nivelul poporului, era posibil ca spiritul libertăţii să poată fi folosit cu cele mai bune rezultate pe tărâm politic. Hurmuzaki considera că cel mai bun exemplu, în acest caz, îl ofereau „cele mai liberale state din Europa", unde libertatea nu a fost obţinută dintr-o lovitură, ci pe parcursul a mai multor perioade istorice[23]. De aceea, Constituţia, colaborarea cu germanii şi centrul de putere vienez, îi păreau a fi singurele modalităţi ce puteau garanta „ţărilor" şi naţionalităţilor mici, precum era cazul Bucovinei şi al românilor, stabilitatea şi posibilitatea dezvoltării lor viitoare, fără pericolul înglobării în cadrul celor mai mari. Viaţa parlamentară, desfăşurată în ordine, linişte şi cumpătare, îi apare ca un real remediu pentru modernizarea provinciei, dar şi pentru apărarea intereselor sale vitale, întrucât Bucovina, prin aleşii săi „este acum în stare a-şi înnainti, după inspiraţia geniului său, îmbunătăţirea administrativă, naţională, bisericească şi soţială, ea însăşi poate acum, prin reprezentanţii ei să-şi apere drepturile şi interesele atât la Viena, în contra puterii centrale şi reprezentanţei generale a împărăţiei, precât aice în contra cârmuirei şi dregătorielor provinţiale"[24].

Criza politică internă şi adâncirea disputelor dintre constituţionali-centralişti şi federalişti în toate dietele provinciale, au determinat cabinetul vienez condus de contele Belcredi, să decidă, în ianuarie 1867, dizolvarea camerelor legislative din Cisleithania. În acelaşi timp, au fost stabilite noi alegeri pentru luna februarie, cu speranţa obţinerii unor adunări în care raporturile de forţe între grupările politice urmau să fie în favoarea regimului din Viena[25].

Alegerile pentru noua Dietă a Bucovinei din februarie 1867, desfăşurate pe fundalul instabilităţii politice din monarhie şi a eforturilor regimului central pentru

[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem.*
[25] Gustav Kolmer, *Parlament und Verfassung in Österreich*, vol. I (1848–1869), Wien-Leipzig, 1902, p. 249–250

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

consolidarea dualismului cu Ungaria, nu au adus modificări substanțiale în compunerea reprezentanței provinciale, față de legislația anterioară. Constituționalii au alcătuit, de data aceasta, majoritatea parlamentară, iar federaliștii din partidul lui Petrino, minoritatea. În fruntea Dietei provinciale bucovinene a fost numit din nou, prin Decretul Imperial din 15 februarie 1867, Eudoxiu Hurmuzaki, iar adjunct al căpitanului Țării deputatul minorității, moșierul Iacob cavaler von Petrovici[26].

Satisfacția continuării activității parlamentare în această provincie' în pofida vitregiilor vremii, care făcuseră ca, nu cu puțin timp în urmă, Transilvania vecină să-și înceteze existența ca provincie autonomă, era exprimată de Eudoxiu Hurmuzaki, pe 18 februarie 1867, în cuvântul său rostit la deschiderea celei de-a doua legislaturi a camerei bucovinene. Cu acest prilej, reamintea colegilor săi deputați că ei erau acolo prin „voința poporului", ca împuterniciți ai săi, fiind pentru aceasta datori, chiar în vremuri critice și grele, ca acelea prin care trecea întreg imperiu atunci, să-și ducă activitatea la bun sfârșit, pentru asigurarea binelui public. Analizând situația politică extrem de dificilă din imperiu, el consemna că „monarhia noastră, în loc de a se constitui, a se contopi și a se alipi, stă mai ales în cumpănă de a se deslipi și a se despărți mult mai tare decât oare când și prin o asemenea dezlipire, viitorul țărilor mici este mai tare amenințat, decât acel a țărilor mai mari"[27]. Făcând aluzie la Ungaria, el sesiza acțiunile contradictorii ale „popoarelor mari și puternice" din monarhie, care, pe de o parte, doresc să-și mărească sfera de influență a libertăților lor, sub „mantia" principiului naționalităților, la modă în acel timp, folosind în acest scop argumentele dreptului istoric, iar pe de altă parte, „acestea țintesc însă, în același timp, la subjugarea naționalităților conlocuitoare și sunt de acord numai cu o formă de stat creată după propria concepție și compatibilă cu astfel de obiective"[28]. În același timp, prin aceste acțiuni, egala îndreptățire, cerută de spiritul timpului, ajungea în contradicție puternică cu ideea naționalității, iar aceasta, din nou, la o dură fricțiune cu dreptul istoric, în acest fel, lupta dintre aceste interese divergente nu ducea decât la haos și la slăbirea statului, în ansamblul său. De aceea, considera el, pentru aplanarea tensiunilor politice se impunea modificarea legii fundamentale de către reprezentanța imperială, în sensul alcătuirii unei noi Constituții, care urma să fie rezultatul voinței poporului, exprimată prin reprezentanții săi din Consiliul Imperial și nu al voinței suveranului, așa cum fusese cazul celei din 1861[29].

Aprobarea de către Parlamentul vienez, după aprinse și îndelungate discuții, a înțelegerii pe care s-a fondat dualismul cu Ungaria și mai apoi, în decembrie 1867, a unei noi Constituții, care garanta cetățenilor o serie de drepturi politice și

[26] *Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtages,* II. Wahlperiode, I. Session, 1867, I. Sitzung vom 18. Februar 1867.
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] *Ibidem.*

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

civice, între care dreptul de întrunire şi libertatea de asociere[30], nu a diminuat tensiunile politice şi naţionale, atât la scara întregii monarhii, cât şi la nivel provincial[31]. Consemnând această situaţie, căpitanul Ţării, Eudoxiu von Hurmuzaki, arăta în discursul său din 10 octombrie 1868, la închiderea celei de-a doua sesiuni, din a doua perioadă legislativă a Dietei Bucovinei, că „nu numai la naştere, dar şi la renaştere statul este de-a pururi străpuns de adânce dureri, este cuprins de numeroase contorsiuni. De douăzeci de ani încoace Monarchia noastră se vede sfâşiată de asemine dureroase încercări, şi se pare că n-au ajuns la limanul stabilităţii [...]. Naţiile şi ţerile se ceartă, se prigonesc, se întrerup unele pe altele, şi întregul corp al statului nu poate să intre în echilibru deplinei sănătăţi şi tăriei"[32].

De altfel, în această perioadă, chiar în cadrul celor două grupări politice din Dieta provincială bucovineană, nu a existat o coeziune prea mare. Adesea punctele de vedere diferite, într-o anumită problemă, orgoliile personale, pasiunile şi interesele contradictorii, au fisurat omogenitatea grupului. Cu toate acestea, la încheierea celei de-a treia sesiuni din a doua perioadă legislativă a Dietei Bucovinei, pe 30 octombrie 1869, Hurmuzaki, făcând bilanţul rezultatelor lucrărilor parlamentare dietale, considera că forul legislativ provincial bucovinean şi-a dus misiunea la bun sfârşit. „Vine acum rândul Dietei generale – spunea Eudoxiu von Hurmuzaki – care este străpunsă de dureri mai crunte şi care are încă mai mare nevoie de aşezarea referinţelor sale"[33]. Această apreciere a sa se va dovedi a fi pe deplin întemeiată. În timpul lucrărilor Consiliului Imperial din Viena (decembrie 1869 – aprilie 1870), pe fundalul disputelor dintre constituţionali şi federalişti, a luptei împotriva supremaţiei germane şi a tendinţelor de a modifica Constituţia, guvernul Hasner nu a reuşit, în final, să întrunească necesarul celor două treimi din voturi, pentru a trece prin Parlament legea reformei electorale, ceea ce a dus demisia sa, pe 3 aprilie 1870[34].

A doua zi, contele Potocki, unul dintre liderii federaliştilor, a fost însărcinat de împăratul Franz Joseph cu formarea unui nou cabinet. Câteva zile mai târziu, pe 11 aprilie, a urmat numirea sa ca preşedinte al Consiliului de Miniştri. În noul guvern de orientare federalistă de la Viena, baronul Alexandru von Petrino a fost însărcinat, în mai 1870, cu conducerea Ministerului Agriculturii[35], fiind singurul român bucovinean ce a ajuns vreodată să acceadă la una dintre funcţiile de conducere în statul austriac. După numirea noului cabinet, a urmat dizolvarea Consiliului Imperial şi a dietelor provinciale, prin Patenta imperială din 21 mai 1870, şi decretarea de noi alegeri, pentru a se putea asigura o majoritate federalistă

[30] Wilhelm Brauneder, *op. cit.*, p. 174.
[31] Gustav Kolmer, *op. cit.*, p. 268 şi urm.
[32] *Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtages,* II. Wahlperiode, II. Session, 1868, VII. Sitzung vom 10. Oktober 1868; Ilie Luceac, *op. cit.*, p. 226.
[33] *Ibidem*, II. Wahlperiode, III. Session, Sitzung vom 30. Oktober 1869.
[34] Gustav Kolmer, *op. cit.*, vol. II (1869–1879), Wien/Leipzig, 1903, p. 48.
[35] *Ibidem*,

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

în camerele legislative provinciale şi în Parlamentul central, aşa cum dorea regimul[36].

În urma scrutinului pentru Dieta Bucovinei, din vara anului 1870, partida federalistă românească, condusă de Petrino, ajunge să repurteze o frumoasă victorie în alegeri. Majoritatea parlamentară din reprezentanţa bucovineană era alcătuită din gruparea românească a lui Petrino, aşa după cum raporta Ministerului de Interne din Viena, consilierul guvernamental Josef Ettmayer, în calitate de comisar al împăratului. Baza o formau cei zece deputaţi din curia marii proprietăţi, la care se adăugau patru reprezentanţi din curia comunelor rurale[37]. Minoritatea constituţional-liberală din camera legislativă bucovineană era alcătuită, în primul rând, din cei şapte deputaţi ai oraşelor şi ai Camerei de Comerţ. Acestora li s-a adăugat deputatul Eudoxiu von Hurmuzaki ales în districtul electoral rural Câmpulung, împreună cu alţi doi reprezentanţi ai comunelor rurale[38]. Ca urmare, partida federalistă românească ajunge să deţină majoritatea parlamentară, ocupând, conform Deciziei imperiale din 16 august 1870, postul de căpitan al ţării, prin baronul Alexandru Vasilco-Serţchi, şi de locţiitor al căpitanului ţării, prin arhimandritul Teofil Bendela[39], asigurându-şi totodată şi cele mai multe locuri în Comitetul Ţării. După analiza noi situaţii politice din reprezentanţa provincială bucovineană, adjunctul Preşedintelui Ţării (Landespräsident-Stellvertreter), Josef Ettmayer, în raportul său către Ministerul de Interne, afirma că „de acum înainte toate hotărârile casei vor fi luate cu eminenta majoritate a aşa numitului partid românesc"[40].

La fel ca şi în cazul altor provincii eterogene lingvistic din Cisleithania, precum Dalmaţia[41], şi în Bucovina, românii ce câştigaseră alegerile cu un program electoral naţional au căutat să pună în practică câteva dintre punctele propuse, mai ales cele privitoare la limbă. Cererile lor au întâmpinat, însă, opoziţia preşedintelui Guvernământului Provincial, baronul Myrbach. Faptul a provocat fricţiuni între acesta şi gruparea autonomistă, în frunte cu ministrul Alexandru Petrino[42], soldate în cele din urmă cu înlocuirea sa, în octombrie 1870, cu baronul Felix Pino von Friedenthal.

Evoluţiile politice din capitala imperiului, ce au avut drept efect căderea cabinetului Potocki şi înlocuirea sa, în februarie 1871, cu cel condus de contele Hohenwart, au influenţat viaţa politică provincială. Anumite schimbări survenite în structura corpului electoral bucovinean, în urma unor alegeri de completare a

[36] *Ibidem*, p. 60 şi urm.

[37] Allgemeine Verwaltungs Archiv, Wien, Ministerium des Innerns, Präsidiale, 31, Kar. 939, Protokol 4184/1870.

[38] *Ibidem.*

[39] *Stenographische Protokolle des Bukowinaer Landtages,* III. Wahlperiode, I. Session, 1870, I. Sitzung vom 20. August 1870.

[40] Allgemeine Verwaltungs Archiv, Wien, Ministerium des Innerns, Präsidiale, 31, Kar. 939.

[41] Gustav Kolmer, *op. cit.*, p. 63.

[42] *Ibidem*,

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

locurilor vacante, au întărit aşa-numitul Partid Constituţional-Liberal cu doi deputaţi: Anton Schönbach, ales în districtul electoral rural Gura Humorului, şi Ferdinand Stark, în oraşul Suceava[43]. Moartea deputatului Alexandru von Hurmuzaki şi depunerea mandatului de către Iacob von Miculi, precum şi alegerea în locul lor, de către corpul al II-lea electoral al marii proprietăţi, a lui Gheorghe von Hurmuzaki şi a avocatului provinciei, dr. Alexandru von Zotta[44], au provocat modificări în rândul Partidului Federalist Conservator. Toate acestea au produs treptat modificări şi în raportul de forţe din Dietă, ajungându-se practic la o egalitate numerică între cele două grupări, astfel încât, potrivit raportului din 18 septembrie 1871, adresat lui Hohenwart de preşedintele Ţării, Pino, „amândouă partidele sunt la fel tari"[45]. Această situaţie făcea practic imposibilă desfăşurarea în bune condiţii a activităţii Dietei Bucovinei.

Numirea de către împărat, pe 25 noiembrie 1871, a prinţului Adolph Auersperg în fruntea unui nou guvern, readucea pe liberali la conducerea statului şi cu aceasta reintroducea era liberalismului deplin în Monarhia de Habsburg[46]. Ca o consecinţă a ajungerii la putere în capitala imperiului a cabinetului de orientare centralist-liberală condus de Auersperg, pe 25 noiembrie 1871, a urmat Patenta imperială de dizolvare a Dietei federaliste din Bucovina, la fel ca a celor din Boemia, Austria de Sus, Krain, Moravia şi Voralberg[47].

În urma noilor alegeri din decembrie 1871, ca urmare a coalizării germanilor cu rutenii, a manevrelor şi a presiunilor făcute de Guvernul central, prin intermediul preşedintelui Ţării, baronul Pino, liberalii-centrişti având 19 deputaţi au ajuns să deţină majoritatea relativă în reprezentanţa provincială. Ca urmare, lor le-a revenit funcţia de căpitan al Ţării, ocupată de Eudoxiu von Hurmuzaki până la moartea sa, în 1874, precum şi cea de locţiitor, prin Anton Kochanowski. Gruparea federalist-conservatoare românească, numărând doar 11 mandate, a rămas în minoritate[48]. Pentru consolidarea partidei liberale, baronul Pino propunea Vienei folosirea influenţei secretarului consistorial Schönbach asupra episcopului Hacman, pentru ca acesta să treacă din tabăra conservatoare în cea liberală. Pe lângă episcop, liberalilor li s-au adăugat şi arhimandritul Bendela; prin aceştia, regimul îşi putea exercita influenţa asupra deputaţilor ţărani, fie ei români sau ucraineni[49].

De acum înainte, pentru o lungă perioada de timp, gruparea federalist-conservatoare se va afla în minoritate, în timp ce constituţionalii-liberali vor

[43] Allgemeine Verwaltungs Archiv, Wien, Ministerium des Innerns, Präsidiale, 31, Kar. 939.
[44] *Ibidem.*
[45] *Ibidem.*
[46] Karl Eder, *Der Liberalismus in Altösterreich. Geisteshaltung, Politik und Kultur*, Verlag Herold, Wien-München, 1955, p. 181.
[47] Gustav Kolmer, *Parlament und Verfassung in Österreich*, vol. 2, Wien-Leipzig, 1903, p. 205.
[48] Allgemeine Verwaltungs Archiv, Wien, Ministerium des Innerns, Präsidiale, 31, Kar. 939.
[49] *Ibidem.*

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)

domina viața politică și parlamentară a Bucovinei. Încercarea baronului Alexandru Petrino de a da un nou suflu partidei federalist-conservatoare, în anul 1872, prin înființarea primei asociații politice din Bucovina, „Societatea autonomiștilor naționali", ce avea drept organ de presă gazeta „Der Patriot"[50], nu a avut ecoul așteptat în provincie, soldându-se cu un eșec, fapt ce va duce, la finele aceluiași an, la desființarea societății și la încetarea apariției ziarului. Toate aceste înfrângeri și eșecuri suferite, combinate cu unele probleme familiale, l-au determinat pe baronul Petrino, în anul 1875, să renunțe la șefia partidei federaliste, retrăgându-se definitiv din viața politică provincială la moșia sa, de a cărei administrare se va ocupa până la moartea sa, în 1899.

În concluzie, putem aprecia că devenirea curentelor politice, dar și a vieții politice din Bucovina, în primul deceniu de activitate politico-parlamentară, a fost un rezultat direct al evoluțiilor politice din Monarhia de Habsburg și din provincie. Copiind modelul celor două partide politice create la Viena, constituțional și federalist, s-au creat și la nivel provincial două grupări politice similare, după instituirea Dietei Bucovinei, în anul 1861, ce au avut în frunte pe doi dintre cei mai de seamă reprezentanți ai elitei politice românești bucovinene a timpului. În funcție de propriile opțiuni politice, deputații români din Dietă au optat fie pentru constituționali, fie pentru federaliști și au militat activ pentru impunerea în viața politică a acestor idei.

## Eudoxiu Hurmuzachi und Alexandru Petrino. Zentralismus gegen Föderalismus (1861–1871)

*(Zusammenfassung)*[*]

In der vorliegenden Studie analysiert der Verfasser einige Entwicklungsmerkmale der politischen Bewegungen und des politischen Lebens in der Bukowina in dem ersten Jahrzehnt seit der Gründung des Bukowiner Landtags. Die Analyse wird aus der Perspektive zweier wichtigen Persönlichkeiten jener Zeit – Eudoxiu Hurmuzachi und Alexandru Petrino – gemacht, die sich als Leiter der zwei obenerwähnten politischen Bewegungen und durch ihre Tätigkeit als Politiker in der damaligen Epoche sehr bekannt wurden.

[50] Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina. 1862–1914*, Suceava, Editura „Cuvântul Nostru", 2003, p. 181.

[*] Traducer

BDD-A32521 © 2010 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 02:13:47 UTC)